

מחשבת ישראל

(לבי"ס כללי)

על פי תכנית הרפורמה למידה משמעותית הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.

שים לב: עליך לענות רק על החלק שלמדת: על חלק א או על חלק ב או על חלק ג.

חלק א (עמ' 2-7) – "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

חלק ב (עמ' 8-14) – "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

חלק ג (עמ' 15-19) – "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון	—	(30x1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20x3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5x2)	—	10	נקודות
סה"כ	—		—	100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) קרא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיב עליה. התרכזו במה שנדרש בכל סעיף.
(2) הקפד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיך.
(3) שים לב לכתב, לכתיב ולפיסוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטייטה (ראשי פרקים וכדומה).
רשום "טייטה" בראש כל עמוד טייטה. רישום טייטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

ה ש א ל ו ת

חלק א: "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

שבאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף 10 נקודות; סה"כ – 30 נקודות לשאלה).

1. על מחלות הנפש ("שמונה פרקים", פרק שלישי)

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' הקדמונים אמרו שלנפש יש בריאות ומחלה כמו שיש לגוף בריאות ומחלה. בריאותה היא שתהינה תכונותיה ותכונות חלקיה תכונות שהיא תעשה בהן תמיד מעשים טובים, מעשי חסד ומעשים נאים. מחלתה היא שתהינה תכונותיה ותכונות חלקיה תכונות שהיא תעשה בהן תמיד רעות, מעשים רעים ומעשים מגונים. בריאות הגוף ומחלתו נדונים במלאכת הרפואה.

החולים בגופם, מדמה להם קלקול חושם שהמתוק מר והמר מתוק, והם מתארים לעצמם את המתאים כבלתי מתאים. תאוותם חזקה, ויש להם הנאה רבה בדברים שלבריאים אין בהם הנאה כלל, ולעתים יש מהם אפילו כאב [...]

קטע ב' כך נדמה לחולי הנפש, אני מתכוון לרעים ולפגומים, שמעשים רעים הם מעשים טובים, ושמעשים טובים הם מעשי עוול. הרשע ישאף תמיד למטרות שהן לאמתו של דבר מעשי עוול. בגלל מחלת נפשו הוא ידמה שהם מעשים טובים.

החולים, כשהם יודעים שהם חולים ואינם מיטיבים לדעת את מלאכת הרפואה, שואלים את הרופאים, ואז הללו מודיעים להם מה ראוי לעשות, ואוסרים עליהם את מה שהם מדמים שהוא מהנה ומכריחים אותם לבלוע דברים מאוסים ומרים, עד שגופיהם יירפאו [...]

אבל חולי הנפשות שאינם מרגישים במחלתם ומדמים שהיא בריאות, או מרגישים בה ואינם דואגים לטיפול, סופם כסוף חולה ההולך בעקבות הנאותיו ואינו דואג לריפוי, שהוא ימות בלי ספק.

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. לפי הרמב"ם, הסבר מהי מחלת הנפש, ומה גורם למחלה זו.
- ב. (1) לפי הרמב"ם, ציין את שלושת הסוגים של "חולי הנפשות".
(2) הסבר איזה מן הסוגים הוא הקשה ביותר לריפוי.
- ג. (1) מהו הדמיון בין חולי הנפש ובין חולי הגוף?
(2) מהו ההבדל בין דרך הריפוי של חולי הגוף ובין דרך הריפוי של חולי הנפש?
- ד. נער בן חמש־עשרה נהג לגנוב מחנויות בעיר ולפרוץ למכוניות.
לאחר שנתפס אמר הנער: "מה אכפת לכם מה אני עושה? זה לא מפריע לאף אחד, אני עושה את זה סתם בשביל הכיף". הנער נשלח לטיפול פסיכולוגי משקם. חצי שנה לאחר תחילת הטיפול קבע הפסיכולוג שהשיקום הצליח. הפסיכולוג קבע זאת על סמך שינויים שחלו בנער.
ציין שני שינויים שאם יחולו בנער, יהיה אפשר לקבוע על פי הרמב"ם שהנער השתקם.

/המשך בעמוד 4/

2. תכלית האדם ("שמונה פרקים", פרק חמישי)

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' על פי מה שהקדמנו בפרק הקודם לזה, ראוי לאדם להשתמש בכל כוחות נפשו בהתאם לדעת. עליו לשים לנגד עיניו מטרה אחת והיא להשיג את א-להים יתגדל ויתקדש כפי יכולת האדם, כלומר, לדעת אותו. עליו לגרום לכל מעשיו, תנועותיו ומנוחותיו ולכל אמירותיו, שיביאו לידי מטרה זאת, עד שלא יהיה במעשיו שום מעשה שווא, כלומר מעשה אשר לא יביא למטרה זאת.

קטע ב' דוגמה לזאת, שבאכילתו, שתייתו ובעילתו, שנתו ויקיצתו, תנועתו ומנוחתו תהא הכוונה בריאות גופו בלבד. תכליתה של בריאות הגוף היא שהנפש תמצא את כָּלֶיהָ בריאים ללא פגם ותעסוק במדעים ובקניית מעלות האופי והמעלות השכליות, כדי שיגיע לאותה מטרה. לפי שיקול דעת זה, לא יתכוון אז להנאה בלבד, באופן שיבחר באכילה ובשתייה את המְהֵנָה ביותר — וכן בכל ההתנהגות — אלא הוא יתכוון למועיל ביותר, ואם יקרה שהוא מהנה יהי כן, ואם יקרה שהוא מאוס יהי כן [...] יש שתהיה כל התנהגותו בהתאם למה שמועיל ביותר, כמו שציינו, אלא שהוא קובע לו למטרה רק את בריאות גופו ושמירתו ממחלות. זה אינו מעולה. כי כשם שהאחד מעדיף את ההנאה שבבריאות, מעדיף האחר את הנאת האכילה או את הנאת הבעילה. למעשיהם של כל אלה אין תכלית אמיתית. אלא הנכון הוא שיקבע כתכלית לכל עיסוקיו את בריאות גופו וקיומו המתמיד ללא פגעים, כדי שהפְּלִים של כוחות הנפש, שהם איברי הגוף, יישארו שלמים, כך שנפשו תעסוק בלי הפרעה במעלות האופי ובמעלות השכליות [...]

קטע ג' דע שהדרגה הזאת היא דרגה גבוהה מאוד וקשה. רק מעטים משיגים אותה, ולאחר תרגול רב מאוד. כאשר קורה שנמצא אדם שזה מצבו, לא אומר שהוא פחות מהנביאים. כוונתי שהוא משתמש בכל כוחות נפשו וקובע כתכליתם את אלהים יתעלה בלבד. הוא לא יעשה מעשה גדול או קטן ולא יבטא ביטוי, אלא אם כן מעשה זה או ביטוי זה מביא אל מעלה או אל מה שמביא אל מעלה. הוא יחשוב וישקול בדעתו לגבי כל מעשה או תנועה ויראה האם הוא מביא לתכלית זאת או לא, ואז יעשה אותו.

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. לפי הרמב"ם, הסבר מהי המטרה (התכלית) של האדם, ומהי הדרך שהוא מציע לאדם ללכת בה כדי להשיג מטרה זו.
- ב. על פי קטע ג', מהי הדרגה העליונה ביותר ש"רק מעטים משיגים אותה", ומהו הקושי להגיע לדרגה זו?
- ג. בפרק הרביעי של "שמונה פרקים", הרמב"ם מנקה את קוראיו לנהוג ב"דרך האמצע". הסבר מהי "דרך האמצע", ומה ההבדל בינה ובין ההנחיה שבמקור שלפניך (בפרק החמישי).
- ד. לרגל סיום לימודיו, קיבל יאיר מהוריו כרטיס־מתנה. יאיר מתלבט אם להשתמש בכרטיס לרכישת מינוי לחדר כושר או לרכישת ספרים בתחום מדעי החלל, שהוא מתעניין בו. בחירתו של יאיר בכל אחת מן האפשרויות שביניהן הוא מתלבט יכולה לקבל חיזוק מדברי הרמב"ם בקטע.
- הסבר את עמדת הרמב"ם בנוגע לככל אחת מן האפשרויות.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-7 (לכל שאלה – 20 נקודות).

3. "שמע את האמת מפי אומרה" (ההקדמה ל"שמונה פרקים")

- א.** הסבר את הביטוי "שמע את האמת מפי אומרה". (10 נקודות)
- ב.** הרמב"ם אינו מציין את המקורות ששימשו אותו בכתיבת החיבור "שמונה פרקים".
ציין שני נימוקים שלו שמסבירים מדוע הוא אינו מביא דברים בשם אומרם. (10 נקודות)

4. חלקי הנפש ("שמונה פרקים", פרק ראשון)

- א.** לפי הרמב"ם, מהו החלק המדמה? (8 נקודות)
- ב.** כיצד החלק המדמה מרכיב "נמנעות"? בתשובתך הסבר מה הן "נמנעות", והבא להן דוגמה.
(12 נקודות)

5. מטרת המצוות וביקורת הסגפנות ("שמונה פרקים", פרק רביעי)

- א.** בפרק הרביעי הרמב"ם כותב: "כי התורה אסרה מה שאסרה וציוותה מה שציוותה דווקא מסיבה זאת, כלומר, כדי שנתרחק מן הצד האחד יותר על דרך התרגיל...".
לפי הרמב"ם, מהו תפקידן של מצוות התורה? הסבר והבא דוגמה אחת למצווה ולתפקידה.
(10 נקודות)
- ב.** הסבר מהי דעתו של הרמב"ם על אורח חיים קבוע של נזירות וסגפנות. (10 נקודות)

.6

"המעולה" ו"הכובש את יצרו" ("שמונה פרקים", פרק שישי)

בתחילת הפרק השישי הרמב"ם מציג שני אנשים העושים מעשים טובים: "המעולה" ו"הכובש את יצרו".

א. (1) מהו ההבדל בין שני האנשים האלה?

(2) את מי העדיפו חז"ל, ואת מי העדיפו הפילוסופים? הסבר.

(10 נקודות)

ב. ה"מעולה" או ה"כובש את יצרו" — מי מהם עדיף, לדעתך? נמק. (10 נקודות)

.7

ה"מחיצות" ומשמעותן ("שמונה פרקים", פרק שביעי)

א. על פי דברי הרמב"ם בפרק השביעי, מה הן ה"מחיצות", ובין מי למי הן מפרידות?

(10 נקודות)

ב. ציין שתי תכונות שחייבות להתקיים באדם שרוצה להיות נביא. הסבר מדוע כל אחת מהן

הכרחית לנביא. (10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 8

.8 בחר בשניים מן המושגים שלפניך, והסבר אותם (לכל מושג — 5 נקודות).

א. אתיקה

ב. פְּלֵאָם

ג. מסכת אבות

ד. חומר וצורה

חלק ב: "את שאהבה נפשי" — אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 9-10.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף — 10 נקודות; סה"כ — 30 נקודות לשאלה).

9. אהבה ארצית ואהבה שמימית — פרנץ רוזנצווייג

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' מהי זו מצוות כל המצוות? התשובה לשאלה זו ידועה לכול; מיליוני פיות מעידים עליה

השכם והערב: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך".

'ואהבת' — איזה פרדוקס טמון כאן: וכי ניתן לצוות על האהבה? וכי אין האהבה גורל

והיתקפות [...]

אמנם כן, אי אפשר לצוות על האהבה: אין צד שלישי יכול לצוות ולכפותה. צד שלישי

לא, אבל האחד יכול. מצוות האהבה יכולה לבוא מפי האוהב בלבד.

האוהב בלבד [...] יכול לומר ואומר: אהב אותי! בפיו אין מצוות האהבה מצווה נכריה,

אלא קול האהבה גופה. [...]

קטע ב' קריאת האוהב: "אהב אותי" היא המבע המושלם, הלשון הטהורה של האהבה [...] שלא

כדרך החיווי [...] הציווי הוא הווה טהור [...] אין בו כל צפייה לעתיד, אין הוא יכול אלא

לשוות לנגדו את הציות לאלתה. אילו חשב על עתיד או על 'לעולם', לא היה עוד מצווה וצו

אלא חוק. החוק מתחשב בזמנים, בעתיד, בהתמדה. המצווה יודעת רק את הרגע; [...]

מטר ציוויים יורד ומחייה כר ירוק-תמיד זה של ההווה, ציוויים שצלילם שונה זה מזה אך

כוונתם אחת תמיד: 'משכני אחריך', 'פתחי לי', 'צאי לך', 'קומי לך', 'שובי שובי' — תמיד

הוא אותו הציווי האחד של האהבה.

(מתוך: פרנץ רוזנצווייג, **כוכב הגאולה**, הוצאת מוסד ביאליק ומכון ליאו בק,

ירושלים תשנ"ג, עמ' 208-209, 233)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א.** בדברים, ו', 5 כתוב: "ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך". הסבר את הציווי שבפסוק זה במילים שלך.
- ב.** (1) הציווי "ואהבת את ה' אלהיך" מעורר קושי ("פרדוקס"), לפי דברי פרנץ רוזנצווייג. הסבר מהו הקושי.
- (2) רוזנצווייג מציע פתרון לקושי זה במילים: "מצוות האהבה יכולה לבוא מפי האוהב בלבד". לפי רוזנצווייג, מי הוא האוהב? הסבר את הפתרון שלו לקושי.
- ג.** הפסוק שקודם למצוות "ואהבת" נכתב בתורה כך: "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד". הפרשנות המסורתית מציעה לחבר את שתי האותיות הגדולות למילה "עד", כדי להדגיש את המשמעות של המצווה – לעולמי עד, לנצח נצחים. מהי הסתירה בין פרשנות זו לבין דברי רוזנצווייג בקטע ב' במקור שקראת?
- ד.** יפעת וגולן חברים כבר שנתיים ומתכננים להתחתן. לקראת החתונה עלו ביניהם מתחים רבים סביב ארגון החתונה. בעקבות המתחים התחילה יפעת לפקפק בסיכוי של אהבתם להאריך ימים.
- בחר עיקרון אחד מדבריו של רוזנצווייג, והסבר כיצד יפעת יכולה להיעזר בו כדי להתגבר על הספקות שלה.

10. על קנאתם של אוהבים — אריך פרום

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

כשמתנסים באהבה בעלנית, מגבילים, כולאים או שולטים באובייקט ש'אוהבים'. אהבה כזאת מדכאה, ממיתה, חונקת, רוצחת, לא מעניקה חיים. מה שבני אדם מכנים אהבה הוא על פי רוב שימוש לא נכון במילה, כדי לא לגלות שלמעשה אין הם אוהבים [...] נראה שבני זוג שבאמת אוהבים זה את זה יוצאים מן הכלל הם. מה שהוא נוחות חברתית, הרגל, אינטרס כלכלי משותף, אינטרס משותף בילדים, תלות הדדית, שנאה הדדית או חרדה, נחשב כהתנסות ב'אהבה' — עד הרגע שבו אחד או שני בני הזוג מודים, שאינם אוהבים זה את זה, ושמעולם לא אהבו. [...] בתקופת החיזור אף אחד מבני הזוג אינו בטוח בזולתו, אך כל אחד מהם מנסה לקנות את לב זולתו [...] בכל זאת אין לאחד מהם בעלות על הזולת. לפיכך מכוון מרצו של כל אחד אל המימוש העצמי, כלומר, להעניק לזולת ולעוררו. עם הנישואים משתנה לעתים קרובות המצב ביסודו. חוזה הנישואים מעניק לכל שותף את הבעלות הבלבדית על גופו של הזולת [...] כבר לא צריך לרכוש את לבו של האחר, משום שהאהבה נעשתה למשהו שיש לאדם, רכוש [...]

(מתוך: אריך פרום, **אמנות האהבה**, מאנגלית: דפנה לוי, הוצאת מחברות לספרות תשס"א, עמ' 54-56)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. הסבר מהי אהבה 'בעלנית' לפי פרום, וכתוב כיצד בעקבות חוזה הנישואים באה לידי ביטוי אהבה כזו.

ב. לפי פרום, מהו ההבדל בין אהבה בעלנית לבין אהבה בתקופת החיזור?

ג. הפילוסוף אלאן בלום כתב:

"על שום מה יימלאו גבר או אישה קנאה כאשר מקיימים בני זוגם קשרים מיניים עם אחרים? — [הרי] אדם רציני בימינו אינו רוצה לכפות את רגשותיו על זולתו'. כאשר אני שומע דברים אלה אני חש כי ניצבים בפני רובוטים. אידיאולוגיה זו עובדת רק בשירותם של אנשים שמעולם לא חוו רגשות, שלא אהבו מימיהם [...]"

(מתוך: אלאן בלום, **דלדולה של הרוח באמריקה**, הוצאת עם עובד, תל אביב 1998).

הסבר מהי דעתו של בלום על מקומה של הקנאה בקשר זוגי בין גבר לאישה, וכתוב מהי

דעתו של פרום בעניין זה.

(שים לב: סעיף ד בעמוד הבא)

ד. שירי ותומר נשואים. תומר טוען שהוא אוהב את שירי ודואג לה, ולכן בכל ערב הוא עוקב אחר ההתקשרויות שלה בטלפון הנייד. חשוב לו לדעת עם מי דיברה באותו יום, למי אישרה חברות בפייסבוק, עם מי היא מתכתבת בהודעות ואילו תמונות היא מקבלת ושולחת.

(1) איזו הצדקה נותן תומר למעקב שלו אחרי שירי?

(2) לפי פרום, הסבר איזו אהבה היא זו.

/המשך בעמוד 12/

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 11-15 (לכל שאלה — 20 נקודות).

11. האהבה — בעקבות שיר השירים

- א. (1)** מה הייתה ההתלבטות בשאלה אם להכניס את מגילת "שיר השירים" לתנ"ך?
(2) מה היה הנימוק של אנשי הכנסת הגדולה להחלטה להכניס את "שיר השירים" לתנ"ך?
(10 נקודות)
- ב. (1)** בחר ב**אחת** משלוש דרכי הפרשנות: פשט, דרש וסוד. הצג את המאפיינים של דרך הפרשנות שבחרת.
(2) הסבר את הפסוק "ישקני מנשיקות פיהו" (**שיר השירים**, א', 2) על פי דרך הפרשנות שבחרת.
(10 נקודות)

12. אהבה ומיניות — האגדה על ר' חייא בר אשי

- "רבי חייא בר אשי היה רגיל שבכל פעם שהיה נופל על פניו — היה אומר:
'הרחמן יצילנו מִיֵּצֵר הרע'." (תלמוד בבלי, **מסכת קידושין**, דף פ"א, ע"ב)
- א. (1)** הסבר ממה חשש רבי חייא, על פי הדברים שנהג לומר בזמן התפילה.
(2) מדוע הופתעה אשתו של רבי חייא מדברי התפילה שלו, ומה עשתה בעקבות כך?
(12 נקודות)
- ב.** האגדה מסתיימת במילים "כל ימיו של אותו צדיק היה מתענה, עד שמת באותה המיתה".
מדוע התענה רבי חייא? (8 נקודות)

13. סיפורו של רב רחומי — האשה שנשכחה מפני התורה

”רב רחומי היה מצוי לפני רב במחוזא. הוא נהג לבוא לביתו בכל ערב יום הכיפורים. יום אחד משכה אותו שמועתו[...]” (תלמוד בבלי, כתובות, דף ס”ב, ע”ב)

א. (1) רב רחומי נהג לשוב לביתו דווקא בערב יום הכיפורים. מהי האירוניה בכך?

(2) מהי הביקורת על רב רחומי בסיפור, וכיצד היא באה לידי ביטוי בסופו הטרגי?
(10 נקודות)

ב. בן עזאי הצהיר שכל מי שאינו עוסק בפרייה וברבייה לצורך הקמת משפחה הרי הוא כ”שופך דמים”. עם זאת, בנוגע לעצמו, הוסיף ואמר: ”מה אעשה?! חשקה נפשי בתורה, ויתקיים העולם באחרים”. (תוספתא, יבמות, פרק ח, משנה ה)

(1) מהי עמדתו של בן עזאי בנוגע להתלבטות בין לימוד תורה ובין הקמת משפחה, ומהו הדמיון בין עמדתו של בן עזאי לעמדתו של רב רחומי?
(2) מי מהם בחר באורח־חיים התואם את עמדתו? נמק.
(10 נקודות)

14. יופיו של רבי יוחנן

א. (1) מי היו ר' יוחנן וריש לקיש לפני הפגישה ביניהם בירדן?
(2) מדוע קפץ ריש לקיש לתוך הירדן כאשר ראה את ר' יוחנן?
(8 נקודות)

ב. (1) באיזה אמצעי פיתוי השתמש ר' יוחנן כדי להחזיר את ריש לקיש מדרכו הרעה?
(2) האגדה מספרת שכאשר רצה ריש לקיש לחזור להביא את כליו (בגדיו) — לא היה יכול לחזור. מה מסמלים ”כליו”, ומדוע לא הצליח לחזור אליהם?
(12 נקודות)

15. אהבת האל לפי הרמב”ם

א. (1) לפי הרמב”ם, כיצד ההתבוננות בטבע משפיעה על אהבת האדם לאלוהים?
(2) הרמב”ם עסק בתחומי מדע רחבים, כגון רפואה וחקר החלל. לדעתך, כיצד הובילה אותו מסקנתו מן ההתבוננות בטבע לעסוק במדעים?
(12 נקודות)

ב. לפי הרמב”ם, מה האדם לומד על עצמו ועל מקומו בעולם מתוך ההתבוננות בטבע?
(8 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 16

16. בחר בשניים מן המושגים שלפניך, והסבר אותם (לכל מושג – 5 נקודות).

א. אהבה שאינה תלויה בדבר

ב. תורת האידאות

ג. אקזיסטנציאליזם

ד. מיסטיקה

סוף חלק ב

חלק ג: "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-18.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – 10 נקודות; סה"כ – 30 נקודות לשאלה).

17. על הבחירה החופשית

עיינ במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

אמנם המאמר המפורסם [השגור] בין הבריות, ואפשר למצוא מעין זה בשיחת החכמים [כגון בדברי ר' חנינא], וכתוב בספרים, שקימת האדם וישיבתו וכל תנועותיו הן בחפץ השם יתברך ורצונו, הוא מאמר נכון רק מצד [במובן] ידוע [מסוים].

[...] כללו של דבר שתאמין: שכשם שחפץ האלוהים שיהיה האדם זקוף הקומה, רחב החזה, בעל אצבעות — כך חפץ שיהא מתנועע ונח מעצמו, ויעשה מעשים בבחירתו, אין כופה אותו בהם ולא מעכב בידו, כמו שהתבאר בתורת אמת. ואמר, מברר עניין זה: "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע" (בראשית ג', 22). כלומר: הן מין זה [בין המינים השונים בעולם החי] של אדם היה יחיד בעולם, ואין מין שני [בעולם החי] דומה לו בעניין הזה, שיהא הוא מעצמו, בדעתו ובמחשבתו, יודע הטוב והרע, ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו. ואחר שהתחייב [שמתקיים דבר] זה במציאות האדם, רצוני לומר: שיעשה בבחירתו מעשי הטוב והרע לכשיחפוץ; התחייב [עולה גם הצורך ב] לימודו [את] דרכי הטוב, ושיצווה ויוזהר, ושייענש ויקבל שכר. והיה כל זה ביושר [בצדק] [...]

(רמב"ם, הפירוש למשנה, הקדמה למסכת אבות — "שמונה פרקים", פרק ח')

(שים לב: המשך סעיפי השאלה בעמוד הבא)

/המשך בעמוד 16/

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א.** לפי הרמב"ם, מהי יכולת הבחירה החופשית שיש לאדם, ומניין קיבל יכולת זו?
- ב.** הסבר מדוע הרמב"ם מצטט את הפסוק "הן האדם היה כאֶחָד מִמֶּנּוּ לְדַעַת טוֹב וְרַע" (בראשית ג', 22).
- ג.** "ר' עקיבא אומר: הכל צפוי [ידוע על ידי האל] והרשות נתונה [לאדם]".
- (1) אילו שתי תפיסות מנוגדות באות לידי ביטוי בדבריו של ר' עקיבא?
- (2) קבע איזו מן התפיסות באה לידי ביטוי בקטע שקראת מדברי הרמב"ם.
- ד.** רבי עקיבא הייתה לו בת. אמרו לו הכלדאים [אסטרוֹלוגים]: אותו היום שתיכנס לחופה כישנה נחש ותמות. היה מצטער על הדבר הרבה. באותו היום [יום חתונתה] נטלה בְּתוּ את המכבנה [סיכת ראש] ונעצה אותה בכותל [קיר הבית]. פגעה בעינו של נחש וישבה בה [והרגה את הנחש]. בבוקר כשנטלה את המכבנה נגרר ובא הנחש אחריה. אמר לה אביה: מה עשית? אמרה לו: בערב בא עני וקרא על הפתח, והיו הכול טרודים בסעודה ואין שומע לו. עמדתי ונטלתי מנה שנתת לי ונתתיה לו. אמר לה: מצווה עשית. יצא רבי עקיבא ודרש: "וצדקה תציל ממוות" (משלי, י', 2).

(מעובד על פי תלמוד בבלי, מסכת שבת, דף קנ"ו, ע"ב)

- (1) הבא שתי דוגמאות מן הקטע, שיכולות להעיד על כך שר' עקיבא האמין בגְּזֵרָה קְדוּמָה.
- (2) לדעתך, מה למד ר' עקיבא מן המעשה שעשתה בתו? נמק.

18. נמשלה תורה כסם חיים

עין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלות שאחריו.

קטע א' תנו רבנן: "ושמתם": סם תם. נמשלה התורה כסם חיים.

משל לאדם שהקה את בנו מנה גדולה והניח לו רטייה [תחבושת] על מכתו.

ואמר לו: בני, כל זמן שרטייה זו על מפתך אכול מה שהנאתך ושתה מה שהנאתך ורחוץ בין בחמין בין בצונן ואין אתה מתיירא.

ואם אתה מעבירה [ואם תוריד אותה] הרי היא מעלה נומי [פצע מסוכן].

קטע ב' כך הקדוש ברוך הוא אמר להם לישראל: בני, בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין [תרופה].

ואם אתם עוסקים בתורה אין אתם נמסרים בידו.

ואם אין אתם עוסקים בתורה אתם נמסרים בידו.

ואם אתה רוצה אתה מושל בו.

תנא דבי ר' ישמעאל: בני, אם פגע [פגש] בך מנוול זה משכהו לבית המדרש.

(תלמוד בבלי, קידושין, דף ל' ע"ב)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. לפי המשל, מהו הנמשל של הפרטים האלה:

— האב המכה את בנו.

— הרטייה (התחבושת) על הפצע.

ב. (1) לפי הנמשל, מהו הרע, ומהו מקור הרע?

(2) הסבר מהי החשיבות של העיסוק בתורה, לפי קטע ב'.

ג. יש הטוענים שההסבר של חז"ל למקור הרע בעולם בקטע זה, בא מתוך התנגדות

לעמדה הדואליסטית (לדוגמה — גנוסטיקה). הסבר טענה זו.

ד. משה נוהג לשתות אלכוהול, ופעמים רבות נגרר להתנהגות אלימה בהשפעת השתייה. הוא רוצה

מאוד להיגמל, אך אינו מצליח. הוא נתקל במקור שלפניך, ממסכת קידושין, ולמד אותו.

בעקבות הלימוד החליט ללמוד תורה במשך שבועיים, כדי להתגבר על יצר הרע של ההתמכרות.

משה חשב שאחרי שבועיים של לימוד בבית המדרש הוא יצליח להיגמל.

המסקנה שמשה הגיע אליה אינה תואמת את כוונת החכמים בקטע המקור ממסכת קידושין.

הסבר קביעה זו.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 19-23 (לכל שאלה – 20 נקודות).

19. תורת הגמול המקראית

א. מהי תורת הגמול? הסבר מה בסיפור חייו של איוב אינו תואם את תורת הגמול.

(10 נקודות)

ב. בניתוח שלו לסיפור איוב, טען צבי אדר שהתגובה של איוב לאסונות שפקדו אותו מלמדת

שהתנהגות מוסרית של אדם לא צריכה להיות תלויה בגמול שיקבל.

הסבר טענה זו. (10 נקודות)

20. על מי האחריות לרע בעולם?

א. הסבר את שלושת סוגי ה"רעות" בעולם, על פי הרמב"ם. מהו מקורו של הרע בכל אחד

מן הסוגים? (9 נקודות)

ב. (1) הסבר את תפיסת "הרע כהיעדר" על פי הרמב"ם.

(2) הסבר מהי תרומתה של תפיסה זו להבנה של תפיסת "אחדותו של האל" על פי הרמב"ם.

(11 נקודות)

21. ארבעה נכנסו לפרדס

א. ציין שני פירושים למילה "פרדס", בהקשר של הסיפור "ארבעה נכנסו לפרדס".

(8 נקודות)

ב. "בן זומא הציץ ונפגע, ועליו הכתוב אומר: 'דבש מצאת? אכל דִּיךְ, פן תִּשָּׁבַע והקאתו!'"

(משלי כ"ה, 17) " (תלמוד בבלי, מסכת חגיגה, דף י"ד עמ' ב).

(1) מהו הפירוש של "הציץ ונפגע"?

(2) בתלמוד הפסוק ממשלי מובא לתיאור מצבו של בן זומא.

הסבר במה דומה אכילת הדבש למצבו של בן זומא.

(12 נקודות)

22. הטוב והרע בחסידות

בחר באחד מן הסיפורים: "חופר הטיט והמרגלית" או "המלך שעשה מחיצות סביב ארמונו", וענה על הסעיפים א-ב לפי הסיפור שבחרת.

- א. מה הייתה הבעיה שעמדה בפני גיבור הסיפור? (10 נקודות)
- ב. תאר את היצר הרע שעליו היה הגיבור צריך להתגבר, ומה עשה הגיבור כדי להתגבר עליו. (10 נקודות)

23. הסבל בעידן המודרני

- א. בספר "הערות לפרשיות השבוע" מבחין ישעיהו ליבוביץ בין שני סוגי מאמינים. הסבר את ההבדל בין אדם "המאמין בה" לבין אדם "המאמין בעזרת ה'". (10 נקודות)
- ב. במאמר "מצוות מעשיות" טוען ליבוביץ שקיום המצוות לא נועד לסיפוק צורכי האדם או החברה. הסבר כיצד הגיע למסקנה זו, והבא דוגמה אחת מדבריו. (10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 24

24. בחר בשניים מן המושגים שלפניך, והסבר אותם (לכל מושג – 5 נקודות).

- א. תיאודיצאה
- ב. ארוס ותנטוס
- ג. מיסטיקה
- ד. תורת הספרות

בהצלחה!